

Rassenzugehörigkeit nicht feststellbar ist, und ich in eine nähere Untersuchung wegen Materialmangel nicht eingehen konnte.

Zum Schluss muss ich meinen innigsten Dank dem Naturhistorischen Museum aussprechen, dass ich so freundlich aufgenommen wurde, besonders danke ich aber Reg.-Rath. DR. MORIZ SASSI, Leiter der Vogelsammlung, DR. GÜNTHER NIETHAMMER, Kustos der Sammlung, wie Sektretarin Fr. EMILIE ADAMETZ, die mich in meiner Untersuchung weitgehendst untersützten und den ruhigen Lauf meiner Arbeit sicherten weshalb ich Wien mit den besten Erinnerungen verlassen konnte.

Mein bester Dank gilt auch den Museen: Zoologisches Forschungsinstitut und Museum A. KOENIG (Bonn), Zoologisches Museum der Universität (Königsberg), GRF. SEILERN'sches Museum (Lesna), Kgl. Ungarisches Ornithologisches Institut (Budapest), wie persönlich DR. ADOLF v. JORDANS, Baron HARALD v. LOUDON, Prof. DR. HANS JOHANSEN, Preparator RICHARD HOMBERG, die mir Vergleichsmaterial zu schicken gütig waren. Diese Herrn und Museen bezeugen heute, dass trotz des Krieges die wissenschaftliche Arbeit weiter fliessen kann, wo die meisten grossen Sammlungen wegen Luftschutz unzugänglich geborgen sind.

Az erdei szalonka fészkelő területei a történelmi Magyarországon.

Irtta: VÖNÖCZKY SCHENK JAKAB.

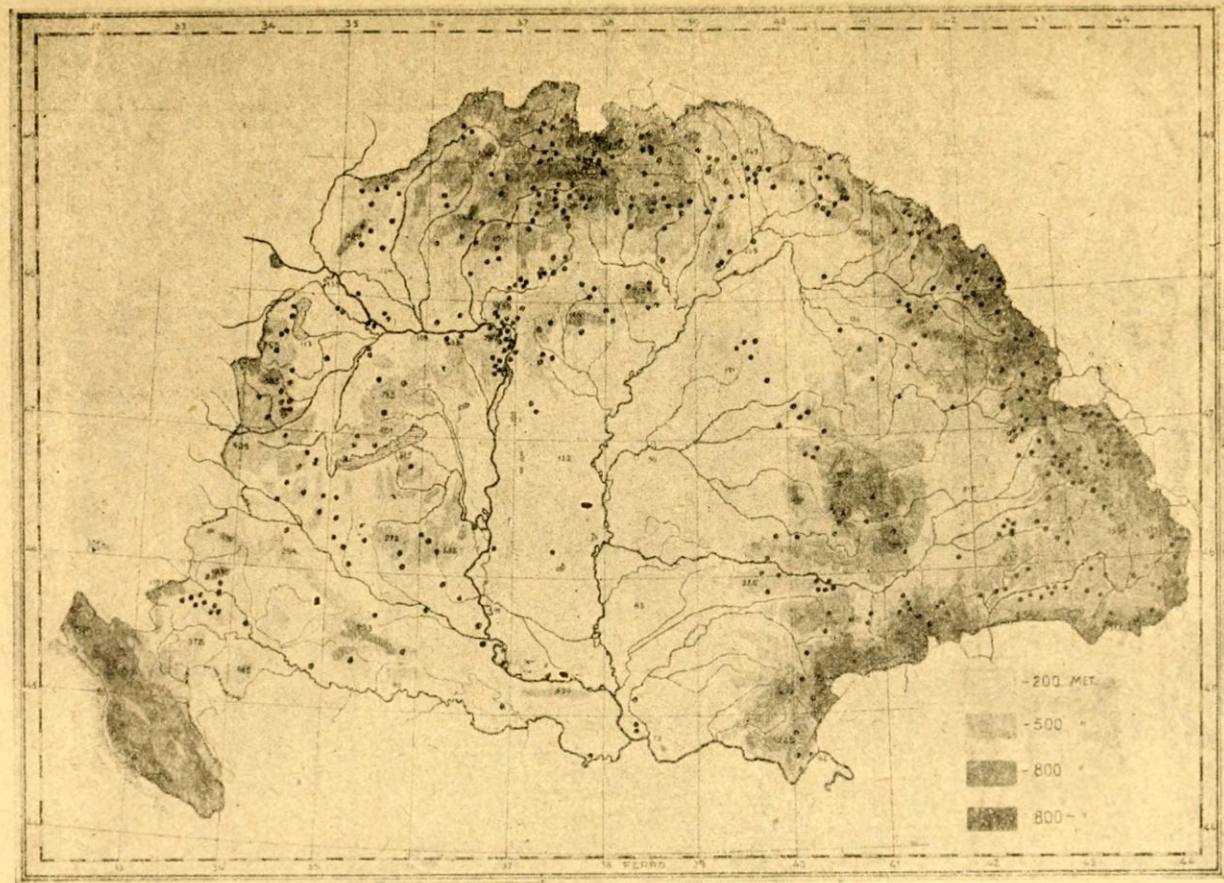
Az erdei szalonka rengeteg terjedelmű fészkelő területén belül, mely nyugat-keleti irányban az Atlanti világtengertől kezdődően Európán és Ázsián át egész a Csendes Óceánig, észak-déli irányban pedig közel a sarkkörtől kezdődően az Ó-világot átszelő déli magas hegyvidékekig — Pyrenéusok, Alpok, Balkán, Kaukázus, Himalája — terjed, a Kárpátok medencéjébe beleágyazott történelmi Magyarország, bár csekélyterjedelmű, de sajátos elhelyezése következtében a fészekterület déli határán, különleges területi egységet alkot, amelyen az erdei szalonka helyenként nagyon szórványosan, helyenként azonban sűrűbben telepszik meg fészkelés céljából. Nagyon nevezetes jelenség az erdei szalonkának ezen a területegységen való előfordulására vonatkozólag az a tünet, hogy az egytetemes fészkelési terület déli határvonalán való elhelyezkedése következtében nemcsak fészkelési terület, hanem már részben téli szállás is, továbbá jelentős mértékben igénybevett átvonulási terület, melyen a Földközi tengermenti területeken levő téli szállásokból délnyugati irányból fölkerekedő és az északkeleti fészkelő területek felé igyekvő hosszucsőrűek helyenként igen nagy mennyiségben vonulnak át. Különösen gazdag szalonkaterületek vannak délnyugaton, főleg a Dráva völgyében, amelyek közül a Dolnji Miholjac és Somogy-

berzence vidékén elért jelentékeny erdei szalonkaterítékek voltak hiresek. De nemcsak ezeken a területeken, hanem a délnyugat-északkeleti átvonulási irány folytatásában fekvő területeken is nagyon gyakori vendég a hosszucsőrű, de csak a domb- és hegyvidéken. Az őszi vonuláson fordított irányban, tehát északkeletről igyekeznek a délnyugati téli szállásokba, de mintha ilyenkor kisebb számban vonulna át, — legalább is kevésbé észrevehetően. Lehet, hogy ez csak annak a következménye, hogy az őszi huzás már kevésbé érdekli a vadászkorokat, így arról kevesebb szó esik.

A nagy tavaszi átvonulás, illetőleg vadásznyelven huzás után a szalonkák a legtöbb vidékről ugyszólván teljesen eltűnnek, s ezért sokáig még szakkörökben is az volt a vélemény, hogy az erdei szalonka nálunk legfeljebb elenyésző csekély számban költ. Ez a fölfogás az idők folyamán némileg megváltozott, mert az erdészeti személyzet alkalmás helyeken a huzás után is találkozott szalonkákkal s erről hiradásokat is közölt a szaklapokban. Nem célunk ezen a helyen a teljes idevágó irodalmat fölvonultatni, minthogy abból csak szórványos fészkelési adatokat nyernénk, amelyek egyáltalában nem nyujtanának a valóságnak megfelelő képet az erdei szalonka fészkelési területeiről a történelmi Magyarországon. Ilyen képet csak később nyertünk és pedig azoknak az adatoknak az alapján, amelyeket a magyar megfigyelő hálózat, első sorban annak erdészeti része szolgáltatott be az évenként szétküldött kérdőív idevonatkozó pontjára adott válaszaival. Ez a kérdőív nemcsak arra kívánt választ, hogy mikor jelentek meg először a hosszucsőrűek, hanem arra a kérdésre is, vajjon fészkelő madár-e a területen az erdei szalonka és rendszeres fészkelő-e vagy csak kivételes és milyen mennyiségben fészkel? Ez az 1908-tól egészen 1917-ig, tehát az erdészeti megfigyelő hálózat fölslzlatásáig terjedő fölvétel jelentős és egyuttal megbízható adatanyagot szolgáltatott, amelyet más uton nem lehetett volna elérni, mert az erdőőri személyzet lakótelepei a legfélreesőbb erdőrészekbe is fölterjedtek, tehát éppen az erdei szalonka leginkább kedvelt fészkelő területeire.

Ezt a gazdag anyagot dolgoztam föl HEGYMEGHY DEZSŐ éppen olyan buzgó, mint megbízható közreműködésével, amiért ezen a helyen is fogadja jól megérdemelt köszönetemet és elismerésemet. Ennek a földolgozásnak az eredményét mutatja a mellékelt VI. táblán levő térkép. Azt hiszem, hogy annak összehasonlítása más területekről származó hasonló térképekkel igen tanulságos volna.

Ez a térkép nem tükrözi ugyan vissza az összes részleteket, azonban mindenesetre elég hű képet ad az erdei szalonka magyarországi fészkelő területeiről. A térkép helyes értékelése céljából azonban meg kell jegyezni, hogy bár minden pont egy adattal bizonyított fészkelőhelyet jelez, de azt tünteti föl, nem hogy ezen a fészkelőhelyen az erdei szalonka csak egyszer, vagy többször, vagy rendszeresen települt-e meg és

Az erdei szalonka fészkelő helyei a történelmi Magyarországon.
 Brutplätze von *Scolopax rusticola* L. im historischen Ungarn.

mekkora állományban. Ezeket a viszonyokat a térképen nem tudtam megfelelően szemléltetni s ezért csak itt a szövegben adom meg az erre vonatkozó magyarázatokat.

Elsősorban ki kell emelni azt a tényt, hogy a fészkelő helyekkel nagyon gyéren behintett Nagy-Alföld tulnyomó nagy részében erdőmentes vidék, amelyen éppen ezért az erdei szalonka csak egész kivételesen fészkel. Még az imitt-amott meglevő erdős területeken is csak szórványosan települ meg és egyáltalában nem rendszeresen. Ezen a területen az erdei szalonka mint átvonuló is ugyyszólván teljesen hiányzik és a tavaszi huzás itt csak a vadászati folyóiratokból ismert epizódja az erdei szalonka életének.

Éppen ilyen gyéren megszállott fészkelő terület a horvát tengerpart-hoz csatlakozó vidék, a melyen mint karsztos területen szintén nincsen erdő. A horvát tengerpart azonban bőségesen igénybevett átvonulási terület. A Szávától délre eső hegyvidéken már valamivel gyakrabban fészkel az erdei szalonka, de csak a magasabban fekvő erdős vidékeken. Általában azonban ezek a területek se tartoznak a sűrűbben lakott fészkelő területek közé.

A Dunántul erdőségekben már eléggé gazdag, de nagy részében alacsony fekvésű vagy sík terület, úgy hogy mint az erdei szalonka fészkelő területe csak gyéren van benépesítve. A legtöbb fészkelőhelyet találjuk a nyugati határszélen, az Alpok nyulványain, továbbá a Pilis hegységben, Budapest távolabbi környékén. Az utóbbi területen látható elég nagyszámú fészkelőhely nemcsak abban leli magyarázatát, hogy itt az erdei szalonka valóban talál megfelelő fészkelési helyeket, hanem abban is, hogy itt nagyszámú iskolázott altiszti személyzet működik, melyet a fészkelési helyek föl kutatására sokféleképpen buzdítanak.

A legnépesebb fészkelő terület természetesen a Kárpátok láncolata és azok nyulványai a megfelelő magaslati fekvésekben és növekvő számban, délről északfelé haladva. Ezekben a területeken az erdei szalonka állandó és rendszeres, ha nem is valami nagyon gyakori fészkelő madár, amely a rendelkezésre álló adatok szerint 1200—1400 méterig fészkel.

A részletekbe menő és a különféle helyi viszonyokat is felölelő tárgyalást azt hiszem mellőzhetem. Egyetemes viszonylatban a behatóbb tárgyalás tulajdonképpen fölösleges, mert hiszen a térkép elég híven tájékoztat az erdei szalonka magyarországi fészkelő területeiről s ezért ezt a sok előmunkálat alapján készült kis tanulmányt abban a reményben nyújtom át a szakköröknek és a magyar vadásztársadalomnak, hogy megfelelő érdeklődéssel fogadják azt. Végzőként csak arra akarok még rámutatni, hogy egy jól megszervezett országos megfigyelési hálózat működése nemcsak milyen eredményes, hanem egyuttal milyen pótolhatatlan is lehet olyan esetekben, amikor csak elemi madártani ismereteket igénylő föladat megoldásáról van szó.

Die Nistareale von *Scolopax rusticola* L. im historischen Ungarn.

Von JAKOB VÖNÖCZKY SCHENK.

Auf dem enorm umfangreichen Brutgebiete der Waldschnepfe, welches in west-östlicher Richtung vom Atlantischen Ozean über Eurasien bis zum Stillen Ozean, in nord-südlicher Flucht fast vom Polarkreise bis zu den südlichen Hochgebirgen — Pyrenäen, Alpen, Balkan, Kaukasus, Himalaya — reicht, bildet das im Karpathenbecken eingelagerte historische Ungarn eine zwar kleine, aber eigenartige Gebietseinheit hart am Südrande des Brutgebietes, in welchem sich die Waldschnepfe in verschiedener, stellenweise sehr schütterer, stellenweise aber in stärkerer Dichte ansiedelt. Sehr bemerkenswert für das Vorkommen der Waldschnepfe in diesem Gebiete ist die Tatsache, dass dasselbe gerade infolge seiner Lagerung am Südrande des Brutgebietes nicht nur Brutgebiet, sondern in seinen südlichen Teilen auch schon teilweise Winterquartier ist, ausserdem auch ein stark frequentiertes Durchzugsgebiet, in welchem sich grosse Mengen der aus den mediterranen Winterquartieren aufbrechenden und den nordöstlichen Brutgebieten zustrebenden Schnepfenmassen zusammenstauen. Besonders reich beschickt sind die im südwestlichen, im Drautale gelegenen Schnepfenstrichgebiete, von welchen z. B. Dolnji Miholjac und Somogyberzencze zu einer gewissen Berühmtheit gelangten, da hier ganz erhebliche Strecken von Langschnäblern auf dem Frühjahrsdurchzuge erreicht wurden. Aber auch im weiteren Verlaufe der südwestlich-nordöstlichen Durchzugsrichtung ist die Waldschnepf in den Hügellandschaften und Gebirgsgegenden ein häufiger Gast, welcher dann wieder im Herbst, aber in anscheinend bedeutend geringerer Anzahl, in umgekehrter Richtung von Nordosten nach Südwesten seinen Winterquartieren zustrebt. Möglicherweise ist dies nur eine Täuschung, weil der Herbststrich die Jägerkreise in geringerem Maße interessiert und deshalb weniger davon gesprochen wird.

Der starke Frühjahrsdurchzug, welchem nach Ablaufe desselben in den meisten Gebieten ein völliges Verschwinden der Langschnäbler folgte, macht es begreiflich, dass man lange Zeit hindurch sogar in Fachkreisen die Ansicht hegte, dass die Waldschnepfe in Ungarn nur in sehr spärlicher Anzahl, wenn nicht gar nur ganz ausnahmsweise brütet.

Diese Auffassung änderte sich zwar allmählich, da besonders das Forstpersonale der Waldschnepfe in geeigneten Forsten auch nach Ablauf des Striches begegnete und darüber in den Fachblättern berichtete. Es ist hier nicht die Absicht, die gesammte diesbezügliche Literatur aufmarschieren zu lassen, da dieselbe nur spärliche Daten bezüglich des Brütens der Waldschnepfe ergeben würde und deshalb kein der Wirklichkeit entsprechendes Bild der Nistareale der Waldschnepfe im historischen Ungarn ergeben könnte. Ein solches lieferten erst diejenigen Daten, welche auf meinen Aufruf an das ungarische Beobachtungsnetz im Fragebogen, welcher jedes Jahr an die Beobachter verteilt wurde, eingesendet wurden. Dieser Fragebogen verlangte nicht nur die Daten über das erste Erscheinen der Langschnäbler, sondern zugleich auch Angaben darüber ob die Waldschnepfe im Beobachtungsgebiete Brutvogel ist, ob regelmässiger, oder ausnahmsweiser und in welcher Anzahl. Diese seit dem Jahre 1908 bis zur der im Jahre 1917 erfolgten Auflösung des Forstpersonal-Beobachtungsnetzes, also ein Jahrzehnt hindurch erfolgte Aufnahme ergab ein bedeutendes und zugleich zuverlässiges Daten-Material, welches auf anderem Wege nicht erreicht werden hätte können, weil die Wohnsitze des beobachtenden Subaltern-Forstpersonales bis in die entlegensten Waldgebiete reichten, also in die am meisten frequentierten Brutgebiete der Waldschnepfe. Dieses reichhaltige Datenmaterial bearbeitete ich dann mit der ebenso eifrigen als zuverlässigen Mitwirkung von DESIDERIUS v. HEGYMEGHY, wofür ich ihm auch an dieser Stelle den wohlverdienten Dank ausspreche. Das Resultat dieser Bearbeitung ist auf der nebenstehenden Tafel VI. kartographisch dargestellt. Ich glaube, dass ein Vergleich mit ähnlichen Karten aus anderen Nistarealen der Waldschnepfe sehr lehrreich wäre.

Diese Karte ergibt ein, zwar nicht alle Details genau niederspiegelndes, aber immerhin ein ziemlich getreues Bild der Nistareale der Waldschnepfe in Ungarn. Jedenfalls muss aber behufs richtiger Beurteilung derselben betont werden, dass jeder Punkt zwar einen durch zuverlässige Beobachtung festgestellten Brutplatz bezeichnet, doch bleibt es eine offene Frage, ob dieser Brutplatz nur ausnahmsweise, oder aber ständig jedes Jahr und in welcher Dichte besiedelt wird.

Diese Verhältnisse konnte ich in dieser kartographischen Darstellung der Nistareale der Waldschnepfe nicht mit hinreichender Augenscheinlichkeit darstellen und muss deshalb zur richtigen Beurteilung der Karte der folgende Text in Anspruch genommen werden.

In erster Linie muss hervorgehoben werden, dass die sehr schütter punktierte Grosse Tiefebene ein fast gänzlich waldloses Gebiet ist, welches nur ganz ausnahmsweise von der Waldschnepfe als Brutstätte

gewählt wird. Selbst die spärlichen Waldgebiete werden nur sporadisch und durchaus nicht ständig besiedelt. Dieses Gebiet wird auch als Durchzugsgebiet fast gänzlich gemieden, so dass hier der Schnepfenstrich eine fast nur aus den Jagdzeitschriften bekannte Episode des Waldschnepfenlebens bildet.

Ein ebenso schwach besiedeltes Brutareal ist auch das kroatische Küstenland, ein ebenfalls waldloses Gebiet mit Karstcharakter. Ein Durchzug, jedoch ein sehr starker findet an der Küste des Adriatischen Meeres statt. Das Gebirgsland südlich der Sava wird schon häufiger besiedelt, jedoch nur die höher gelegenen Waldgebiete. Immerhin sind aber auch diese Gebiete im Allgemeinen keine frequentierten Nistareale.

Das Gebiet jenseits der Donau, das einstige Pannonien ist zwar ein ziemlich waldreiches, aber zugleich zum grossen Teile ein Flachland-Gebiet, so dass es als Nistareal der Waldschnepfe nicht stark bevölkert ist. Die meisten Brutplätze befinden sich an der Westgrenze in den Ausläufern der Alpen, dann im Pilis-Gebirge in der weiteren Umgebung von Budapest. Die recht zahlreichen Brutplätze im letztgenannten Gebiete sind nicht nur dadurch erklärbar, dass die Waldschnepfe hier tatsächlich geeignete Brutgelegenheiten findet, sondern zum guten Teile auch dadurch, dass hier ein besonders zahlreiches und gut geschultes Subaltern Personal zur Verfügung steht, welches zum Auffinden von Brutplätzen vielfach angeeifert wird.

Die bestbesetzten Nistareale sind natürlich die Karpathen-Kette und die Ausläufer derselben in entsprechenden Höhenlagen und zwar in zunehmender Menge von Süden nach Norden. In diesen Gebieten ist die Waldschnepfe ein ständiger und regelmässiger, wenn auch keinesfalls häufiger Brutvogel. Laut den zur Verfügung stehenden Daten reicht das Brutgebiet bis 1200—1400 M. Höhe. Eine in Einzelheiten gehende Darstellung mit Berücksichtigung lokaler Verhältnisse erscheint angesichts der kartographischen Darstellung, welche ja für sich selbst spricht, in universaler Beziehung eigentlich überflüssig und somit überreiche ich diese zwar grosse Mühewaltung erheischte kleine Studie einerseits den Fachgenossen, anderseits den Mitgliedern der ungarischen Jägersgilde in der Hoffnung, dass beide derselben Interesse entgegen bringen werden. Als Schlusswort möchte ich nur noch darauf hinweisen, dass die Tätigkeit eines wohlorganisierten Landes-Beobachtungsnetzes sehr erfolgreich sein kann, wenn es sich um die Erforschung solcher Fragen handelt, welche nur elementare ornithologische Kenntnisse erfordern.